

„Pozvání do mé sociologické perspektivy“¹

Miloš Havelka

‘INVITATION TO MY SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE’

The text mediates the author’s ‘personal sociological perspective’ based on his generation experience. It contemplates present-day sociology and a range of possibilities for applying sociological approaches to other humanities disciplines.

KEYWORDS:

sociology; sociological approaches in the humanities; historical sociology; interdisciplinarity

Byl bych rád, kdybyste mé úvodní připomenutí rozpaků nad výzvou pořadatelů, a nejistoty, zda ji mám vůbec přijmout, nebrali jako pouhou kurtoasii. Jde samozřejmě o jistou poctu, nicméně z mé strany vnímatelnou jako náznak, že se od člověka vlastně už nic moc neočekává. Nejistota bude doprovázet i většinu mých následující reflexí, třeba už jenom proto, že tato úvaha vznikala *ad hoc* a vychází ze zevšeobecnění, která nemusí být beze všeho a všemi akceptována.

Zprostředkovat na několika stranách úvahu o mé vlastní orientaci v soudobé sociologii, nebo dokonce formulovat mou vlastní sociologickou perspektivu, totiž předpokládá sebevědomí někoho, kdo má mnohem větší zásluhy a silnější sociologickou výkonnost, jak vědecko-organizační, tak badatelskou, než jaké mám já. A také proto, že jsem jinou práci než z dějin sociologie vlastně nenapsal. To ostatní jsou spíše sociologicky probarvené, respektive sociologicky temperované dějiny idejí.

Patřím k té generační kohortě sociologů narozených v letech 1935–1945,² do níž patřili a patří např. Milan Petrušek, Jiří Linhart, Ivo Možný, Josef Alan, Jaroslav Strítecký, Michal Illner, Karel Müller, Jiří Večerník, František Zich, případně také Ilja Šrubař, Václav Bělohradský a samozřejmě i další, kteří se k sociologii po resuscitaci

-
- 1 Jedná se o objednanou přednášku pro valné zasedání *České sociologické společnosti* v Praze 1. února roku 2017. Její znění je reprodukováno v mírně rozšířené podobě. Některé pasáže byly naopak z časových důvodů zkráceny nebo vypuštěny. Připojeny byly poznámky pod čarou, které mají některé použité pojmy kontextovat. Připomínám a zdůrazňuji, že se jedná o velmi osobní projev a proslovenou přednášku, spíše zamyšlení než stať.
 - 2 Označení *generace 1935–45* použil publicista Karel Hvizďala jako stejnojmenný název sborníku (Arkýř, München, 1986), který je možné považovat za dodatečný manifest této generace, jejíž počáteční formování ukazuje *pars pro toto* Pavel Kosatík („*Ústně více*“. *Šestatřicátníci. Román faktu*, Brno 2006). Do Hvizďalova sborníku přispěli spisovatelé Jiří Gruša, Petr Král, Markéta Broušková, Antonín Brousek, Ivan Binar, Karel Sidon, Petr Kabeš, Eda Kriseová, Andrej Stankovič, Věra Jirousová, Pavel Šrut, Petr Podhrázský, Jaroslav Vejvoda, Sylvie Richterová a Tomáš Frýbort, písničkáři Jaroslav Hutka a Karel Kryl, filosof Václav Bělohradský a publicista Karel Hvizďala. Vedle uvedených převážně exilových autorů je k této generaci ovšem třeba připočítat celou řadu spisovatelů a publicistů domácích, kteří z různých důvodů nepřispěli nebo přispět nemohli, jako je Václav Havel, Milan Uhde, Věra

disciplíny v polovině šedesátých let dostávali často od studia oborů se sociologií souvisejících jen vnějšně: od ekonomie či od právní vědy, od filosofie či historie nebo dokonce od hudební vědy, což souviselo s tím, že v době našich studií obor prostě neexistoval. To na druhé straně většinou stimulovalo větší vnímavost ke kvalitativnímu výzkumu a větší zájem o širší kulturní a politické kontexty zpracovávaných témat a také méně disciplinární a méně akademické pojetí sociologie, než jak je tomu dnes. Větší rozdíly tehdy hrály rozdílné zkušenosti, různá mentalita a celkový habitus jednotlivců.

Tuto generaci nespojoval jen společný *horizont generační zkušenosti* (Karl Mannheim), designovaný vlastním prožíváním dobových forem budování socialismu a vnímavý ke všem jeho problémům, krizím, manipulativním intervencím do sociální struktury, kulturním přehmatům, názorové nesvobodě atd.

Právě tím se tato generace výrazně odlišovala od předchozí (ročníků 1920–1930, které se někdy říká *generace totálního nasazení*³⁾, do níž patřili např. Pavel Machonin, Irena Dubská, Jaroslav Klofáč, Josef Solař, Blanka Filipcová, Miloš Kaláb, Vojtěch Tlustý, Josef Macků, Miroslav Ovesný a další. Ta nejen že byla často úzce a aktivisticky spojena s počáteční fází budování socialismu a nesena vírou o jeho historické převaze, ale polemikami se po roce 1948 ideologicky nebo i administrativně podílela na likvidaci sociologie jako společenskovědní disciplíny (za všechny zmiňme texty Lubomíra Sochora v posledním ročníku brněnské *Sociologické revue*). Tato generace se pak k sociologii znovu — pokud vůbec — vracela v polovině šedesátých let, většinou od tzv. „historického materialismu“, případně od „vědeckého komunismu“.

Folii tohoto obecněji založeného návratu k sociologii vytvářela obecnější zkušenost vývoje po roce 1956 a návrat z iluzí o možnostech bezprostřední realizace revolučních idejí socialismu, o přímém přechodu z vědeckého komunismu do skutečnosti a především z iluzí o možnosti přímé a efektivní realizace stranických usnesení a pětiletých plánů. Možná jako jen „jásání náhod“ lze připomenout, že k obnově sociologie dochází dva roky po zhroucení 3. pětiletky v roce 1963. Z této atmosféry se pak postupně prosazovalo přesvědčení, že praktické zprostředkování vládnoucích idejí zajistí vědomosti a dovednosti, které se zdály nabízet právě sociologie, politologie, sociální psychologie atp., z nichž první dva obory pak byly uznány jako studijní.

Linhartová, František Šmejkal, Jiří Kuběna, Viola Fischerová, Milan Petrušek, Ivo Možný, Jan Sokol, Petr Pithart, Václav Klaus, Jan Beneš, Jaroslav Kořán, Bohumír Doležal, Jan Lopatka, Emanuel Mandler, Ivan Wernisch, Alena Wágnerová, Jaroslav Strátecký, Pavel Švanda, Ilja Šrubař, Zdeněk Pinc a také někteří další z tzv. *šedé zóny normalizace*, kteří se intelektuálně začali prosazovat až po *sametové revoluci*.

- 3 Na jedné straně sem patřili lidé jako Jan Fojtík, Ivan Skála, Vítězslav Rzounek, Ladislav Hrzal, Josef Mužík, Štěpán Vlašín, Jan Otčenášek, Karel Ptáčník, Jindřich Zelený, Jiří Hájek a další, na druhé straně vedle často zmiňovaných Pavla Kohouta a Milana Kundery to byli Karel Kosík, Irena Dubská, Antonín J. Lihem, Radovan Richta, Ivan Dubský, Jiří Pelikán, Sergej Machonin, Lubomír Sochor, Pavel Machonin, Jan Procházka, Ivan Klíma, Milan Jungmann, Alexander Kliment, Oleg Sus, Jiří Brabec, Květoslav Chvatík, Ludvík Vaculík, Jan Skácel, Jan Trefulka, Karel Šiktanc, Josef Škvorecký, Vladimír Blažek, Jaroslav Šabata a mnoho dalších, kteří patřili k reformistickým silám šedesátých let.

Pokud jde o moji cestu k sociologii, ta trvala déle než u shora zmíněných a nebyla vůbec přímočará. Měla povahu spíše **trans**disciplinární. Výsledkem je, že sociologové mne vnímají spíše jako filosofa nebo historika, a historici a filosofové spíše jako sociologa nebo dokonce politologa.

Mají nepochybně pravdu v tom, že můj sociologický zájem byl od počátku a je vlastně dodnes „kontaminován“ historiograficky, kulturologicky, hledisky sociální filosofie, a téměř vždy dějinami idejí. Což souviselo se staršími domácími tradicemi lingvistiky, literární vědy a estetiky, sociologie, filosofie i historiografie, jimž jsem se v době studií na brněnské filosofické fakultě — i když třeba jen fakultativně — věnoval. Zde není bohužel místo poukázat na plodnost přežívání a na produktivitu rozdílů pražského a brněnského pojetí sociologie a duchověd vůbec, které jsem si z Brna s sebou odnesl.

Zvláštní roli přitom hrál (asi poněkud skurilní) zájem, který vzbudil můj učitel v estetickém semináři Oleg Sus, totiž o obecnější metodologické paradoxy a dichotomie intelektuálních přístupů ke skutečnosti, inspirovaný na Mukařovského „antinomiích moderního umění“, jako je např. „individualistické“ versus „systémové“ východisko v sociologii, „události“ versus „struktury“ v historiografii, Weberovo napětí mezi hodnotovou konstitucí předmětu a požadavkem objektivní výkladu, mezi ideou platnosti vědecky zjištěné „pravdy“ a podmínkami její „demokratické“ falzifikace v odborné diskusi u K. R. Poppera, jako je „teorém Thomasových“, „cop barona Prášila“ při „posledním“ odůvodňování tvrzení nebo Euthyfrónovo dilema u Platóna atp. Jejich produktivnost nespočívá ani tak v úsilí o jejich vyřešení, resp. překonání, ale spíše v jejich obnovování na nových zkušenostech.

S mou generací jsem proto mohl snadno sdílet popperovské přesvědčení, že věda — a vlastně vědění vůbec — nepočínají sběrem dat, vršením pramenů, kvantitativním měřením a deskripcemi mínění, a - měli bychom dnes ještě dodat — ani spekulacemi o možnostech a strategiích přijetí grantového projektu, ale naopak více teoreticky a intelektuálně: silnou identifikací problému, vycházející ze zjištění, že v našich znalostech a v našem vědění o skutečnosti, případně ve způsobech, jak se o ní referuje, není všechno v pořádku, a že tento nepoměr je třeba badatelsky tematizovat. Empirická zkušenost zde falzifikačním způsobem zasahuje vlastně až v dalším kroku, při ověřování předložené identifikace problému, při kontrole jeho řešení, případně při vyhodnocování jeho pragmatických důsledků. Potenciál tohoto „antiindukcionistického“ východiska je dvojí: přirozeně kritický směrem do skutečnosti, k jejím institucím a strukturám, a zároveň iniciující směrem k oboru v tom smyslu, že teorie nejsou jen předpokladem poznání, ale i jeho účelem, ke kterému se má směřovat třeba už jenom proto, aby mohly být v dalším poznání nahrazeny hlubšími a přesvědčivějšími.

Jak ostatně věděl už Max Weber: „Dějiny věd o sociálním životě [...] jsou a zůstanou neustálým střídáním mezi pokusem o myšlenkové uspořádání faktů prostřednictvím pojmotvorby, mezi rozkladem takto získaných myšlenkových obrazů rozšířením a posunem vědeckého horizontu a mezi vytvořením nových pojmů na takto změněném základě.“ V těchto Weberových slovech vnímám něco, co se mi zdá stále aktuální a co bych nazval možností **nerelativistického sociologického pluralismu**.

S tím pak organicky souvisí obecnější nutnost vyrovnávat a vyrovnat se se stávajícími znalostmi o daném výzkumném tématu a o tom, jak dominují nebo jak se akceptují v příslušné vědecké komunitě. Podobné **vyrovnání se** se stavem vědění by mělo jít vždy dál a hlouběji, než jak se s tím dnes často setkávám ve společenskovedních statích, kde jsou analytický výklad dosavadních řešení a reference o literatuře k problému většinou nahrazeny jen enumerací knižních a časopiseckých titulů, v lepším případě jejich anotací. Sotva kdy je pak doprovází taková formulace vlastní výzkumné otázky, z níž by bylo zřejmé, v čem je ke stávajícímu vědění kritická a v čem předložený text usiluje jít za dosavadní řešení, případně jaké nové poznání chce přinést.⁴ S tím pak souvisejí mé úvahy o zvláštní nekumulované povaze české sociologie, které jsem přednesl před třemi roky na olomoucké podzimní sociologické konferenci, ale na jejichž shrnutí zde není místo.

Sdílel jsem také generační přesvědčení o neplodnosti **jen** akademického chápání sociologie, která sociologické myšlení nahrazuje prvoplánovými odkazy na standardy oboru, pohybuje se v jeho *main streamu* a udržuje jeho setrvačnost, jen enumeruje pojmy, případně je popisuje, a málo učí myslet, jinak řečeno: sdílel jsem přesvědčení o **reflexivní a kritické** povaze sociologie, ať už se inspirace zpočátku hledaly v kritické sociologii millsovského nebo riesmanovského typu, ve „frankfurtské kritické teorii společnosti“, případně v kritice ideologií Raymonda Arona, Karla R. Poppera a dalších.

V oblastech, v nichž se pohybují nejčastěji, v dějinách společenskovedních a historiografických teorií, teorií společnosti a dějinách metodologie, to vedlo k dost zásadní nedůvěře k enumerativnímu a jen deskriptivnímu zpracování problémů, což se mi zdá u nás stále převládat. Zde se jedná o poměrně starou a v mnohém triviální tezi, že existuje zásadní souvislost mezi vývojem způsobů poznání v našem **oboru** a mezi „autopoietickými“ změnami (Niklas Luhmann) jeho **předmětu**, totiž společnosti samé, jejichž zdůraznění mi vždy připadlo produktivnější než jejich parsonsovská schematizace (podle Talcotta Parsonse) v systému AGIL (paradigma čtyř funkcí). Což prakticky znamená, že každý pokus o výklad kterékoli teorie společnosti, jakéhokoliv sociologického systému nebo i pojmu je nutně neúplný, pokud se zároveň neukáže jejich dobová podmíněnost a kulturně historická **situovanost**, v níž se nejen odhalují energie „autogeneze“ (Ilja Šrubař) společenských změn, ale také badatelské pozice,

4 Jak zavádějící může být tento pro mne prvoplánový způsob přístupu, bych mohl ukázat např. na program jedné zhruba patnáct let staré konference o střední třídě v transformující se české společnosti. Tam dominovalo odlišení „staré“ (podnikatelské) a „nové“ („bílé límečky“ kapitalizující vzdělání a zvláštní kompetence) střední třídy, tehdy nekriticky převzaté pro výklady domácí situace z amerických *surveys* šedesátých a sedmdesátých let. Faktická asymetrie tamní a domácí sociální situace přitom nebyla vůbec tematizována: „stará střední“ třída u nás nebyla (na rozdíl od USA) spojena s menšími rodinnými podniky, s generačním sdílením povolání, a kontinuitami vlastnictví, ale s vysokou mírou sociálního a kulturního kapitálu („bílé límečky“), získaného za „starého režimu“. Úspěšně se prosazovala (jako ony příslovečné „staré struktury“) v nové situaci ekonomické transformace, zatímco „novou třídu“ tehdy tvořili spíše lidé a rodiny restituentů, vracející se k předkomunistickým formám vlastnictví, případně iniciativních podnikatelů, vyhodnocujících ekonomicky novou situaci.

ze kterých se tyto změny nahlíží a interpretují a ve kterých se připomínají důvody vědeckého zájmu. Což na každý větší empirický výzkum klade teoretické nároky předběžného porozumění změnám ve společnosti, k nimž došlo.

A to zároveň paradoxně znamená: jde o přesvědčení, že metody výzkumu nakonec nemohou být exaktnější, než jak to dovoluje předmět sám: v tom smyslu, že poznávající subjekt je nakonec vždy součástí subjektivity společnosti, která je jeho předmětem a současně i zdrojem jejich pohybů.

Ze **sociologie vědění** pocházející a pro mne důležitý pojem „situovanost“ osob, skupin i problémů umožňuje, abychom jejich význam a působení nejen kontextovali v odlišných sociálních, kulturních a historicko-politických **konstelacích**, které jsou — ve své jedinečnosti a individuální kauzalitě — vždy utvářeny specifickými mocenskými hierarchiemi, jsou závislé na různých silách a civilizačních energiích, na historicky a kulturně podmíněných motivech a na účelech jednání různých subjektů, na odlišných tradicích a zvláštních kontinuitách, a které všechny proto vždy dialekticky ústí do individualizovaných a ne vždy srovnatelných následků, v nichž se jednotlivé tendence navzájem posilují nebo naopak neutralizují.

Doprovodným pojmem pro mne v této souvislosti vždy byl dnes polozapomenutý paradox **heteronomie motivů** Wilhelma Wundta,⁵ který tak popisoval efekty, které vznikají při sledování určitých sociálních, politických atd. účelů (a jejich dodatečných výkladů) a které proměňují jejich výchozí podobu tím, že produkují vedlejší (doprovodné) následky, jež nebyly součástí původních motivací jednání a rozhodování. Tak se výchozí motivy modifikují, nebo vytvářejí motivy nové. Wundtovu nelineární a vícedimenzionální perspektivu lze zjednodušit do analyticky produktivního tvrzení, že podobné následky nemusí pocházet ze stejných příčin a že stejné nebo podobné příčiny až příliš často vedou k odlišným následkům. Jinak řečeno, i v sociologii platí, že „člověk mění a pánbůh mění...“

Analytické možnosti tohoto Wundtova konceptu by jistě bylo možné zajímavě ukazovat třeba na výkladech „samočinnosti“ ideologie u Václava Havla, anebo v napětí transformačních očekávání a jejich výsledků v průběhu devadesátých let minulého století.

Právě naznačené pojmy „situovanost“, „konstelační podmíněnost“, „heteronomie motivů“ a případně dosud nezmíněné Eliasovy historicko-sociální „figure“ mi

5 W. Wundt tak na konci 19. století popisoval efekty, které vznikají při sledování určitých účelů a které proměňují jejich původní podobu, a tím produkují vedlejší (doprovodné) následky, které nebyly součástí původních motivací jednání a rozhodování. Původní motivy se tak modifikují, nebo se vytváří nové: „Pročez souvislost nějaké řady účelů nespočívá v tom, že poslední dosažený účel musel být obsažen jako představa v původních/počátečních motivech jednání, které k němu nakonec vedly, [...] nýbrž byl bytostně zprostředkovan tím, že efekt každého jednání, opřeného o nějaké rozhodnutí, se v důsledku vždy přítomných vedlejších vlivů nekryje úplně s motivy původně postulovaných představ o cíli. Právě takovéto komponenty ve výsledcích, ustavující se mimo původní motivy, mohou vést k novým motivům nebo jejich prvkům, z nichž pramení nové účely nebo změny těch počátečních...“, Wilhelm WUNDT, *Ethik. Eine Untersuchung der Tatsachen und Gesetze des sittlichen Lebens*, Stuttgart 1912, s. 284n.

dovolují deklarovat tezi o žádoucím propojování historiografie a sociologie, geneze a systému, události a struktury, které jsme se s kolegy Johannem Arnassonem a Jiřím Šubrtem pokusili institucionalizovat na Fakultě humanitních studií jako samostatný obor **historické sociologie**, jež se zejména díky vědecko-organizačním schopnostem Jiřího Šubrtu dnes už etablovala.

Historickou sociologii ale vnímám silněji jako zvláštní **program** identifikace problémů a požadavků interpretace, jako silné hledisko a svébytnou orientaci bádání než jako budování akademicky stabilizované a komunitou uznané disciplíny. Její poznávací potenciál se podle mne může spíše ukazovat na výsledcích konkrétních historicko-sociologických výzkumů a komplexnějším výkladem událostí a procesů v minulosti i přítomnosti, než snahami naplňovat studijní obor. Orientace na genezi problémů a jejich vývojové proměny pak povedou k interpretacím a komparacím, které pro svou schopnost otevírat nové možnosti porozumění se dnes i jinde prosazují stále častěji.

Pokud jde o moje pochopení tohoto programu historické sociologie, vidím v něm navíc způsob udržování a reprodukce sociologické klasiky, jdoucí proti postmodernímu rozvolnění ve vnímání společnosti a jejích hodnot, a to znamená nejen tradičnějších badatelských perspektiv Émile Durkheima, Maxe Webera, Georga Simmela a jejich následovníků ve 20. století, tradice do jisté míry přerušené po druhé světové válce jednostrannou orientací evropské sociologie na americký *survey*. Jde zároveň o novou tematizaci a aktualizaci přístupů ještě starších: Adama Fergusona (občanská společnost), Johna Millara (dělná práce a sociálních nerovností), Alexise de Tocquevilla (kontinuity a diskontinuity v historické změně), Fustela de Coulanges (integrační a kohesivní role náboženství) a v některých aspektech i Karla Marxe (dominance ekonomiky, falešné vědomí, sociální spravedlnost atd.), jejichž relevance neutuchá, ale naopak se zvyšuje. Pro některé je to možná — oproti tradičním výkladům dějin sociologie počínajícím Augustem Comtem — linie méně vytěžovaná, nicméně možná vstřícnější dnešnímu stále zřetelnějšímu působení tradic, kulturní a náboženské paměti, individuální kauzality historického vývoje atp., možná ale dává sociologickým analýzám větší sílu, než se na první pohled může zdát. Což mne vede k otázce po potřebě další interdisciplinární vazby nebo dokonce oborového spojení sociologie s antropologií. Na jejich aktuálnost podle mne ukazují události minulého roku, **oslabující** některé až dosud dominující kategorie a výkladová hlediska jako je sociální a etnická příslušnost, politická hodnota fokusovaných tázaní, třídní a skupinové rozdíly, sociální role a identity atp. Diskuse otázky, do jaké míry jde o oprávněné tvrzení, by ale vyžadovala mnohem více času.

Mám-li se tedy ještě jednou vrátit ke své vlastní generační situovanosti, chtěl bych připomenout, že — ačkoli jsem se o Jeana-Françoise Lyotarda a Charlese Jenckse a další zajímal od zhruba poloviny osmdesátých let minulého století a o „postmodernismu“ tehdy referoval v *Divadelních novinách*, postmodernistickému relativismu jsem se snažil uniknout. Už tehdy jsem si ale uvědomoval silný kritický potenciál postmodernismu, jdoucí proti tehdejšímu panství tzv. „vědecké ideologie“ a zjednodušujícím „metanaracím“ pokroku a emancipace. Fakt, že skutečnost je „tekutá“, by ovšem neměl znamenat, že „tekuté“ může být i naše poznání.

Od „sametové revoluce“ se mi proto zdálo, že konstitutivní protidějinnost postmoderních hledisek se proměňuje v pseudoliberalní ideologii tržních závislostí

a v pouhý ponton, umožňující názorový přechod starých struktur do nového režimu přes řeku vyrovnání se s minulostí. Postmodernistická perspektiva pro mne proto nebyla tak samozřejmá jako třeba pro Václava Bělohradského, Milana Petruska nebo Josefa Alana, i když nepopírám, že u nich mířila jinam a byla pro ně v řadě aspektů produktivní, zejména v devadesátých letech, kdy se mohlo zdát, že epocha kulturní a civilizační kritiky, jak se vytvořila v souvislosti s úvahami o možnostech a deficitech pokroku, se vyčerpala, a to přímo úměrně k tomu, do jaké míry se postmoderním teoriím podařilo vytlačit dějiny a jednotící hlediska společenského vývoje ve prospěch plurality idejí, relativity hodnocení a univerzality neoliberalních koncepcí, jako jejichž ideologie „postmoderna“ do značné míry sloužila.

Politika po určitou dobu přestala být popisována jako boj systémů a jako konkurence dobra a zla, respektive „přítele“ a „nepřítele“; všechno se zdálo probíhat v rámci jednotného a komplexního rámce bez alternativ, s ohledem na který byly zlo, chudoba a nespravedlnost jen poruchami systému, jen nepravidelnostmi v jeho rámci či deficitem ve vývoji.

Po „11. září“ se ovšem začalo ukazovat, že postmoderní teorie „konce“, resp. „vystoupení“ z dějin evidentně neodpovídají vzniklé situaci a že se dějiny dost brutálním způsobem vrátily, a spolu s nimi potřeba nového pochopení kulturních a sociálních pohybů, a po finanční krizi roku 2008 i potřeba nového, na společenských principech založeného pochopení ekonomických realit a přehodnocení vládnoucích ekonomických teorií.

Obecně se domnívám, že v „českém postmodernismu“, který se dnes v řadě případů proměnil v teoretickou mantru, se až příliš často zaměňuje dvojí: na jedné straně analytická **nezakotvenost** přístupu a metodologická **nedůslednost**, případně těkání ve východiscích, a na druhé straně **relativismus**, spojený s jen dodatečným hodnocením historických a politických faktů, který ve výsledcích a dopadech sociálních procesů málo rozlišuje příčiny a důvody, který je dost svévolný a především velkorysý k dnešní neproduktivní nadvládě „**náborů**“⁶ nad „**argumenty**“. „Nový realismus“, který se už nějakou dobu diskutuje v evropské teorii vědy, se mi zde zdá nenaplňovanou výzvou.

Oproti podobným zjednodušením je na druhou stranu třeba stavět promyšlenou a disciplinárně nutnou **pluralitu** přístupů ke skutečnosti, která je sice založená v poznávacím zájmu badatele a v jeho konstituci předmětu zkoumání, která ale — pokud je vystavěná argumentovaně, transparentně a s ohledem na stav vědění v odborné komunitě — ani nemůže být „subjektivistická“.

Fakt, že svůj obor provozujeme v době, v níž politické, kulturní a technologické změny probíhají rychleji, než jaké jsou možnosti společnosti, aby je kulturně institucionalizovala v pravidlech a normách chování a jednání, nebo dokonce stabilizovala v zákonech, je asi třeba více trvat na jednotících civilizačních kontinuitách, na principech evropské kultury a třeba i na respektu k individualizujícím národním

6 Byl jsem např. v polovině devadesátých let na konferenci o počátcích českého konzervatismu, kde jeden významný historik střední generace prohlásil za jeho zakladatele Jindřicha z Rožmberka, a na mé pochyby a protipresentistickou argumentaci odpověděl, že je to jeho názor, na který má právo, a že bych si měl přečíst něco o postmodernismu.

tradicím, ale především k dosaženému věděni oboru. Anthony Giddens, Ulrich Beck a další zde hovoří o „reflexivní modernitě“, pro niž je věděni rozhodující hodnotou. Což podle mne klade větší nároky na **osobnost** badatele a jeho „**sociologickou imaginaci**“, která by měla jít za pouhé zprostředkování informací a dovedností.

RÉSUMÉ:

The author articulates his subjective view and outlines his stance on contemporary sociology. He says he belongs to the generation of sociologists born in 1935–1945 (Milan Petrušek, Jiří Linhart, Ivo Možný, Josef Alan, Jaroslav Střítecký, Michal Illner, Karel Müller, Jiří Večerník, František Zich, Ilja Šrubař, Václav Bělohradský, and others), who often joined the ranks of sociologists when the discipline was revived in the mid-1960s following studies in disciplines which were related to sociology only superficially. He associates their scholarly maturing with the political and social developments of the 1950s and 1960s.

He judges his path to sociology to have been rather **transdisciplinary**, sometimes encompassing philosophy, history and sociology, and analyses some influences that shaped his thinking (Mukařovský, Weber, Popper). He prefers a somewhat theoretical problematic conception of science over quantitative gathering of data and descriptions, which is, in the spirit of Max Weber, **non-relativistic sociological pluralism**. In humanities research he calls for a consistent coming to terms with the state of the humanities and thorough formulation of research questions, and developing the reflective and critical aspects of sociology. Another important notion for him is ‘situating’ of individuals, groups and problems, i.e. intuiting different social, cultural and historical and political constellations, and the related ‘constellation conditionality’, ‘heterogony of motives’, and Elias’s historico-social ‘figuration’. He has attempted to incorporate all these stimuli with his colleagues Johann Arnasson and Jiří Šubrt in the Faculty of Humanities into a separate discipline, **historical sociology**, which is being successfully developed.

Prof. PhDr. Miloš Havelka, CSc., filozof a sociolog působící zejména na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. Zabývá se především dějinami historického myšlení, tzv. sporem o smysl českých dějin, dílem T. G. Masaryka a Maxe Webera (milos.havelka@fhs.cuni.cz).